

*Наталія Рафаелівна Малишева,
головний науковий співробітник відділу проблем аграрного,
земельного, екологічного та космічного права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
ORCID: 0000-0001-6630-227X*

ЕВОЛЮЦІЯ ФЕНОМЕНУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДОВКІЛЛЕВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ВПЛИВОМ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Постановка проблеми. Сучасна трансформація довкілlegо законодавства України відбувається в умовах глибоких викликів, спричинених повномасштабною війною, зміною клімату, зростанням техногенних ризиків і необхідністю виконання міжнародних, насамперед євроінтеграційних, зобов'язань у сфері охорони довкілля. Особливої актуальності набуває проблема реалізації норм довкілlegо права в умовах війни, коли довкілlegу завдається непоправної шкоди, а правозастосовна система часто виявляється не готовою до кризових обставин.

Водночас стратегічний курс України на євроінтеграцію та адаптація національного законодавства до *acquis communautaire* створює додатковий вектор трансформації еколого-правової системи. Це потребує не лише формального зближення з європейськими нормами, а й практичної імплементації європейських стандартів охорони довкілля, з урахуванням сьогодення українських реалій.

Отже, постає складна проблема: як забезпечити дієву реалізацію довкілlegо законодавства України в умовах сучасних викликів і загроз і водночас виконати євроінтеграційні зобов'язання, не втрачаючи правового суверенітету та ефективності регулювання.

Метою статті є дослідження еволюції реалізації норм довкілlegо права в умовах викликів і загроз, насамперед пов'язаних з воєнним станом, євроінтеграційними процесами і змінами клімату, а також визначення ключових тенденцій і напрямів удосконалення правового механізму захисту довкілля в нових умовах.

У процесі опрацювання проблеми були використані множинні методи дослідження. Діалектичний метод дав змогу розглядати реалізацію норм довкілlegо права як динамічний процес, що постійно змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, виявити суперечності між нормами та реаліями їх реалізації. Історико-правовий метод дав можливість проаналізувати розвиток інституту реалізації довкілlegо права в історичній перспективі, а також визначити ключові етапи трансформації довкіллевих правовідносин. Порівняльно-правовий метод покладено в основу виявлення спільних і відмінних моделей реалізації довкілlegо права в Україні та інших країнах, придатність елементів зарубіжного досвіду до українського контексту. Системний підхід став ключовим для розгляду довкілlegо права як цілісної системи норм, інституцій і механізмів реалізації. Формально-юридичний метод став у пригоді при аналізі чинних нормативно-правових актів, правозастосовної практики, галузевої термінології та виявлення на цій базі прогалин, суперечностей і недосконалостей у правореалізаційних механізмах. Нарешті, метод правового прогнозування покладено в основу моделювання потенційних напрямів розвитку довкілlegо права в умовах змін клімату, воєнного стану, євроінтеграції та технологічного прогресу на базі визначення перспектив удосконалення законодавства та практики його реалізації.

Основні результати дослідження. Довкілlegе право, мабуть, як жодна інша галузь, у своєму розвитку та реалізації норм залежить не тільки і навіть не стільки від суто правових чинників. Значною мірою як на правотворчість, так і на правореалізацію у цій галузі впливають економічні, екологічні, моральні, політичні та інші фактори. Власне сучасний науковий дискурс щодо реалізації довкілlegо права насамперед базується на інтердисциплінарному підході. Цей підхід дає змогу розглядати довкілlegе право не тільки як систему норм, що регулюють певні суспільні відносини,

а як результат взаємодії знань, які походять з різних сфер. Так, екологія надає об'єктивні дані про довкілля, його стан що є природничою основою для формування правових норм та їх реалізації. Економічний чинник є ключовим в оцінці наявних і бажаних механізмів розподілу природних ресурсів, що визначає можливості реалізації передбачених правом довкіллевих норм, наприклад, принципу «забруднювач платить» чи можливості т. зв. зеленого фінансування чи карбонових ринків. Морально-етичний чинник формує підґрунтя для реалізації в праві концепції сталого розвитку, визначає переваги екоцентризму або антропоцентризму в довкіллевому правовому регулюванні, формує межі прав природи-людини та інші етичні засади взаємодії людини з довкіллям. Нарешті, політика визначає пріоритети екологічного порядку денного, розподіл ресурсів, впливає на механізми прийняття рішень як щодо впровадження, так і щодо ігнорування чи недооцінки чинних довкіллевих норм (наприклад, призупинення чи припинення фінансування певних чинних екологічних програм). Інакше політика формує самі уявлення про те, що вважати «екологічною проблемою» в тому чи іншому контексті, та як її вирішувати.

Наведене дає уявлення про загальний підхід, що варто застосовувати до оцінки феномену довкіллевого права в будь-яких територіально-часових рамках. Ця оцінка поширюється як на сферу правотворчості, так і на сферу правореалізації, впливаючи на їх дієвість та ефективність.

Однак у сучасному науковому дискурсі, особливо в українському контексті, проблема реалізації норм довкіллевого права набуває нових, додаткових вимірів, які зумовлені актуальними викликами та загрозами, що постали перед нашою країною. Серед них за ступенем складності, новизною та масштабами насамперед виділяються три. Це воєнний стан (не лише в його формальному введенні, а у впливі на перебіг природних процесів в умовах збройної агресії проти України і пов'язаних з цим нових тенденцій у правовому регулюванні). Другим важливим викликом для воюючої України став новий етап у процесі євроінтеграції. Третій вирішальний чинник, що впливає на розвиток довкіллевого законодавства та практики його реалізації, – кліматичні зміни.

Розглянемо вплив визначених трьох викликів на розвиток і реалізацію довкіллевого законодавства. Почнемо з кліматичних змін, правова вага яких сьогодні ще не повною мірою усвідомлюється на всіх рівнях, але має потужний вплив на глобалізацію довкіллевого права, адже сучасний науковий дискурс дедалі більше апелює до ідей «глобального довкіллевого права» (global environmental law), на розвиток якої значною мірою впливають саме кліматичні зміни на планеті.

Перейдемо на рівень конкретних впливів кліматичних змін на розвиток довкіллевого законодавства та його реалізацію. Так, через кліматичні зміни в останні десятиліття прискорюється зміна гідрологічного режиму, що призводить до посух, зменшення водності річок, виснаження підземних вод [1]. Це викликає необхідність адаптації норм водного законодавства, зокрема, перегляд під цим кутом зору норм водокористування, посилення контролю за зрошенням, оновлення вимог до охорони водних об'єктів у регіонах з ризиком опустелювання (насамперед на півдні України).

Під кутом зору кліматичних ризиків важливо оцінити чинні вимоги до оцінки впливу на довкілля (ОВД) у частині забезпечення більш повної інтеграції кліматичних критеріїв до процедур ОВД. Адже значна кількість проєктів будівництва, інфраструктурних перетворень, зведення енергетичних комплексів мають потенціал погіршити або, навпаки, пом'якшити зміну клімату. Роль інтеграції кліматичних критеріїв до процедур ОВД – одна з ключових проблем сучасної довкіллевої політики, особливо в контексті євроінтеграції України, де імплементація кліматичних зобов'язань посідає ледь не основне місце. Так, обов'язок включати до звітів з ОВД інформацію про кліматичні зміни, викиди парникових газів, вуглецевий слід проєкту та його адаптацію до зміни клімату міститься в низці європейських правових і рекомендаційних актів [2]. Ухвалено спеціальний Європейський Довідник, який роз'яснює, як оцінювати ризики в рамках процедур ОВД і стратегічної екологічної оцінки [3]. Цій проблемі приділяють зростаючу увагу різні структури ООН. До прикладу, Програма ООН з питань довкілля (UNEP) у 2019 році видала Посібник ООН для країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою, який включає рекомендації щодо оцінки вуглецевого сліду, рівня кліматичної вразливості, екосистемних ризиків [4].

Реалізація значної частини довкіллевих норм у сучасних умовах потребує оновлення через зміщення природних зон, зміну температур і вологості в результаті кліматичних змін. Це насамперед стосується норм охорони біорізноманіття, територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що

потребують переосмислення підходів до збереження видів і екосистем, зокрема з урахуванням міграції ареалів.

Зміна клімату вимагає скорочення викидів парникових газів, стимулювання низьковуглецевої економіки [5]. Це своєю чергою потребує прийняття / вдосконалення стимулюючого законодавства щодо відновлюваної енергетики, енергоефективності, «зелених» закупівель, карбонізації, торгівлі викидами тощо. У зв'язку з цим слід вітати прийняття Закону України «Про основні засади державної кліматичної політики» [6], який закладає основи для розвитку відповідної законодавчої бази.

Забезпечення ефективної реалізації довкіллевих норм в умовах кліматичних змін викликає необхідність підвищувати роль екологічного контролю у сфері сільського та лісового господарства. Адже інтенсифікація сільськогосподарського виробництва, що на цьому тлі відбувається, може спричинити деградацію ґрунтів, забруднення вод, викиди парникових газів, зокрема метану [7]. А через посухи та температурні коливання зростає ризик лісових пожеж. Виникає потреба зміщення акцентів на превентивні заходи, зміну правил рубок, відновлення лісів тощо [8].

Кліматичні зміни, отже, є актуальним викликом для всього людства, що сьогодні все більш ре-
льефно усвідомлюється. Водночас найбільшою загрозою екзистенційного характеру для сучасної України стала неспровокована російська агресія проти нашої держави і викликані нею військові дії, що завдали і продовжують завдавати масштабної екологічної шкоди довкіллю та справляти вирішальний вплив на реалізацію довкілlegового законодавства. Перше питання, яке в зв'язку з цим виникає: чи витримало випробування війною українське довкіллеве право, яке протягом 30 років формувалось для мирного часу, створення умов для сталого розвитку? Адже реалізація його норм передбачала наявність стабільних інституцій, контрольованої території, можливості доступу до інформації, участі громадськості, гарантій правового захисту. Проте у контексті війни ці базові умови руйнуються – і не лише фізично. Держава змушена змістити фокус уваги на питання виживання, безпеки, мінімізації екологічної шкоди. Війна, на жаль, спричинила структурну деформацію механізмів довкілlegового права, перетворивши його із системи попередження та запобігання на систему швидкого реагування, ліквідації наслідків і фіксації екологічної шкоди та пов'язаних з нею злочинів. Інакше об'єктивно змістилися пріоритети: від забезпечення поступального руху в напрямі сталого розвитку до екологічного виживання. Звісно, шлях просування до сталого розвитку офіційно залишився магістральним, однак на практиці він зазнав тимчасової деформації.

В умовах воєнного стану держава була змушена перерозподіляти ресурси, тимчасово призупинити низку екологічно орієнтованих програм і спрощувати регулювання. Національна безпека та оборона в умовах жорстокої війни є об'єктивним пріоритетом перед екологічними інтересами, що проявляється, зокрема, у знятті обмежень на використання природних ресурсів у прифронтових регіонах, ослабленні дозвільної системи у сфері природокористування. Так, після введення в Україні воєнного стану було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану» [9], який, зокрема, передбачив певне спрощення дозвільних процедур і скасування ряду правових бар'єрів для оперативного забезпечення видобутку стратегічної сировини. Змінами до ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», зокрема, військові адміністрації на відповідній території отримали повноваження щодо надання дозволів на користування надрами (крім нафти і газу). На період дії воєнного стану було зупинено дію ч. 5 ст. 39 Закону України «Про тваринний світ», якою, зокрема, встановлено низку обмежень та заборон на період розмноження диких тварин (з 1 квітня до 15 червня): проведення робіт і заходів, які є джерелом підвищеного шуму та неспокою, здійснення всіх видів рубок на лісових відтворювальних ділянках, на територіях природно-заповідного фонду та ін. Внесенням змін до Лісового кодексу України (зокрема, до ст. 19) спрощуються деякі процедури отримання дозволів на лісokористування.

Через необхідність швидкого реагування на нагальні потреби (будівництво захисних споруд, перепрофілювання виробництв) ОВД і СЕО призупиняються або проводяться формально. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» від 12.05.2022 № 2254-IX було передбачено скасування СЕО програм відновлення, зокрема програм відновлення областей і територій територіальних громад [10], незважаючи на потужний опір громадських екологічних організацій [11].

Крім довкіллевих правових норм, що були змінені чи призупинені через війну, деякі норми просто перестали діяти на рівні правореалізації. Окремі законодавчі акти, що в мирні часи складали квінтесенцію джерел довкіллевого права, фактично припинили свою дію без прийняття щодо цього спеціальних законодавчих змін. Ілюстративним у зв'язку з цим є, зокрема, Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», норми якого є значною мірою конфліктними по відношенню до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а тому фактично не діють [12].

Непоодинокими стали випадки, коли тимчасове спрощення дозвільних процедур використання природних ресурсів здійснюється не законодавчим шляхом, а через накази Міндовкілля або рішення військових адміністрацій. До прикладу, наказами Міндовкілля було встановлено спрощене погодження дозволів на спецводокористування для підприємств критичної інфраструктури. Рішеннями ОВА кількох областей (Волинської, Житомирської, Рівненської) ухвалювались тимчасові дозволи на санітарні рубки без участі контрольних органів та чимало інших.

На ефективність правозастосування суттєво впливає скорочення сфери контролю та моніторингу: через бойові дії, окупацію або руйнування екологічних спостережних пунктів, станцій, лабораторій державні органи втрачають можливість здійснювати регулярний екологічний контроль. Діяльність військових адміністрацій вплинула на перерозподіл функціонального навантаження органів публічного управління в бік централізації прийняття управлінських рішень [13], перехід певних повноважень у довкіллевій сфері від цивільних органів до новостворених, пристосованих до умов війни.

У зв'язку з правовим режимом воєнного стану тимчасово згортаються процедури доступу громадськості до екологічної інформації та судового захисту, її участі в прийнятті екологічно важливих рішень. Так, через воєнний стан у багатьох регіонах скасовують або відкладають публічні слухання щодо проєктів, які впливають на довкілля. Над фактами руйнування гідротехнічних споруд, пожеж на нафтобазах (наприклад, у Чернігівській і Сумській областях), інших аварійних ситуацій панує режим секретності, або дозованої інформації з міркувань безпеки та уникнення панічних настроїв.

Заради справедливості слід зазначити, що правова система не залишається інертною по відношенню до нових викликів і загроз, пов'язаних з режимом воєнного стану. Довкіллеве законодавство України демонструє певну здатність до адаптації. Так, здійснюються спроби «заповнення» правових прогалин у частині обліку та обрахування екологічної шкоди, спричиненої російською збройною агресією. Вже в перший рік після початку повномасштабного вторгнення на основі Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року [14], Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України оновлюються методики оцінки шкоди та збитків, завданих землі, ґрунтам, атмосферному повітрю, водним ресурсам, внутрішнім морським водам України в Азовському та Чорному морях, надрам, лісовому фонду, природно-заповідному фонду, хоча за результатами SWOT-аналізу, на жаль, було визнано, що ці методики не дають об'єктивної оцінки шкоди довкіллю й не можуть слугувати надійною базою для стягнення репарацій міжнародними судовими інстанціями, особливо внаслідок частої відсутності відповідних даних щодо стану довкілля до воєнного стану, системного моніторингу порушень під час воєнних дій, нестачі фахівців і лабораторного устаткування [15]. Водночас важливо, що у сфері фіксації, документування, оцінки екологічної шкоди посилюється міжнародне співробітництво, залучаються зарубіжні експерти, почали використовуватись деякі методики, що визнаються в світі, активно вивчається зарубіжний досвід. Крім того, Україна долучається до напрацювання концепції «екоциду» як 5-го міжнародного злочину за Римським статутом МКС [16]. Змінюються роль і напрями громадського моніторингу і контролю, при цьому громадська участь у реалізації норм довкіллевого права подекуди навіть демонструє тенденцію до зростання. Стихійно громадськість знаходить альтернативні канали впливу на прийняття екологічно важливих рішень: онлайн-петиції; ініціативний екологічний моніторинг волонтерів і журналістів; залучення міжнародних екологічних організацій та активне використання соцмереж для привернення уваги до довкіллевих проблем; реалізація заходів екологічної міграції з небезпечно забруднених територій; викриття та документування злочинів проти довкілля; фіксація наслідків вибухів, хімічних викидів, руйнування інфраструктури тощо, ініціювання заходів реагування на відповідні правопорушення тощо. Дедалі частіше лунають голоси про новий вимір «екологічного патріотизму» [17].

Підсумовуючи цю частину нашого дослідження, зазначимо, що війна не лише руйнує довкілля, вона кидає виклик самому довкілlegому праву як системі, що розвивалась у мирний час. Адаптація до нових реалій потребує створення правового режиму, в якому мирні довкілlegі стандарти поєднувались б з надзвичайними, а концепція екологічної безпеки стала би повноцінною частиною національної безпеки.

Ще одним сучасним викликом у реалізації довкілlegо законодавства є євроінтеграційний вектор.

Євроінтеграція України є ключовим зовнішнім стимулом для модернізації довкілlegо законодавства України, увідповіднення його *acquis communautaire*. Європейський підхід у довкілlegому праві, зокрема, передбачає:

- інтеграцію екологічної політики в усі сектори суспільного розвитку (промисловість, сільське господарство, транспорт, енергетика, інші),
- пріоритет превентивних механізмів перед каральними,
- участь громадськості як необхідний елемент процесу ухвалення екологічно важливих рішень.

Проте війна суттєво змінила реалії, і євроінтеграція набула нового змісту. Воєнний стан став, з одного боку, прискорювачем, а з іншого – бар'єром виконання євроінтеграційних зобов'язань у довкілlegій сфері.

25 червня 2024 року в Люксембурзі відбулась перша Міжурядова конференція між Україною та ЄС, яка фактично знаменувала початок переговорного процесу щодо вступу України до ЄС. Передбачено, що переговори здійснюватимуться за 35 тематичними напрямками, за які з української сторони відповідають окремі робочі (переговорні) групи, створені Кабінетом Міністрів України [18]. Одним із найскладніших і найбільш комплексних у межах відповідного процесу є напрям, охоплений розділом 27 «Довкілля та зміна клімату». Це зумовлено як обсягом (понад 200 актів законодавства Європейського Союзу), так і кроссекторальним характером цього напрямку, що потребує залучення широкого кола зацікавлених сторін. Розділ охоплює великий спектр питань: від управління відходами, контролю за промисловим забрудненням і хімічної безпеки, запобігання зміні клімату до питань цивільного захисту [19].

Вступ України в переговорний процес щодо євроінтеграції означає, що довкілlegі реформи не можуть бути відкладені навіть в умовах війни, оскільки вони інтегровані в загальну архітектуру вступу. Втім, війна не може не впливати на темпи й пріоритетність виконання вимог. Водночас не можна нехтувати тим фактом, що більшість правових актів ЄС не містить механізмів, які прямо враховують вплив збройних конфліктів на екологію. Тому перед Україною постало складне завдання: виробити гібридні моделі впровадження правових актів ЄС, які б враховували сучасні виклики та загрози, що постали перед нашою країною. Адже відомо, що до сфери адаптації потрапляє не все довкілlegе законодавство України, а лише та його частина, щодо якої визначальним чинником є необхідність узгодження з правом ЄС. Крім того, є такі євроінтеграційні сфери, впровадження яких до законодавства України має надзвичайну специфіку в умовах нашого сьогодення, яка закономірно не могла бути врахована в блоці «*acquis communautaire*». Це своєю чергою викликає до життя необхідність так званої надзвичайної правотворчості, тобто розроблення актів законодавства, впровадження яких пов'язане з вимогами воєнного стану, а також внесення змін до діючих правових актів довкілlegо законодавства, які розроблялись для умов мирного часу, але потребують перегляду з метою пристосування до чинників сьогодення.

Це питання не може бути вирішене Україною в односторонньому порядку, а потребуватиме ініціювання в рамках ЄС дискусії щодо особливостей впровадження Україною вимог *acquis communautaire* в умовах війни.

У зв'язку з цим пропонується звернути увагу на наявність механізму, що вже використовувався Євросоюзом для врахування умов коригування строків виконання вимог адаптації законодавства деякими державами-претендентами. Йдеться про механізм перехідних заходів з імплементації *acquis* ЄС у сфері довкілля та зміни клімату. Наскільки відомо, ці заходи були успішно використані державами, які вже приєдналися до ЄС [20]. Процедура їх упровадження передбачає подання та можливе задоволення запитів на відтермінування увідповіднення вимогам права ЄС деяких норм довкілlegо законодавства України.

Євроінтеграція залишається стратегічним орієнтиром для розвитку та реалізації довкілєвого права України. Водночас вона потребує не лише формальної імплементації європейських норм, а й певного переосмислення: з одного боку, інтеграції цінностей сталого розвитку, прозорості та екологічної справедливості на всіх рівнях регулювання та публічного управління, а з іншого – врахування викликів і загроз, що стоять перед нашою державою.

Висновки. Підсумовуючи аналіз, здійснений у межах цієї статті, зазначимо, що, попри виклики та екзистенційні загрози, що постали перед нашою державою, Україна має потенціал стати прикладом у справі поєднання екологічної стійкості та правової модернізації норм довкілєвого права в кризових умовах і забезпечення нових надійних механізмів їх реалізації.

Список використаних джерел

1. Як проявляється зміна клімату в Україні? URL: <https://ua.boell.org/uk>
2. Directive 2014/52/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 amending Directive 2011/92/EU on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0052>
3. Guidance on Integrating Climate Change and Biodiversity into EIA and SEA. URL: <https://ec.europa.eu/environment/eia/pdf/EIA%20Guidance.pdf>
4. UNEP – Integrating Climate Change Considerations in Environmental Impact Assessment (EIA) Processe. URL: <https://www.unep.org/resources/report/integrating-climate-change-environmental-impact-assessment>
5. Політика енергоефективного розвитку і зміна клімату: монографія / В. Я. Шевчук, Н. Р. Малишева, Т. Т. Ковальчук та ін. Київ: Укрприрода, 2014. 244 с.
6. Про основні засади державної кліматичної політики: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 9. Ст. 19.
7. Зміна клімату та сільське господарство: як адаптуватися? EOS Data Analytics. URL: <https://eos.com/uk/blog/zmina-klimatu-ta-silске-hospodarstvo/>
8. Природоорієнтовані рішення в лісовому, водному та сільському господарстві для відновлення України та адаптації до зміни клімату. Резюме для політиків. URL: <https://nbs.wwf.ua/pryrodooorientovani-rishennia-v-lisovomu-vodnomu-ta-silskomu-hospodarstvi-dlia-vidnovlennia-ukrainy-ta-adaptatsii-do-zminy-klimatu-reziume-dlia-politykiv/>
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період: Закон України від 15.03.2022 р. № 2132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>
10. Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності: Закон України від 12.05.2022 року № 2254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text>
11. Закликаємо Президента Зеленського не підписувати законопроект 7282! URL: <https://ecoaction.org.ua/no-7282.html>
12. Малишева Н. Р. Воєнний стан в Україні та надзвичайні правові режими, пов'язані з екологічними наслідками. *Альманах права*. Випуск 15. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2024. 688 с. С. 104–111.
13. Криворучко І. В. Публічне управління в умовах війни: виклики та перспективи. *Теорія та практика державного управління*. 2023. № 2 (77). С. 38–53.
14. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 20 бер. 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>
15. Романенко М. М., Крисінська Д. О., Тимченко І. В. Аналітичне дослідження методик розрахунку збитків довкіллю від воєнних дій. *Екологічні науки: Науково-практичний журнал*. № 3 (54). С. 127–138.
16. Наслідки агресії РФ на довкілля – катастрофічні. Світу важливо розслідувати злочини екоциду! Омбудсман України, 13.01.2025. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/en/news_details/naslidki-agresiyi-rf-na-dovkillya-katastrofichni-svitu-vazhливо-rozsliduvati-zlochiny-ekocidu
17. Екологічний патріотизм по-українськи: навіщо нам амбіційний HBB2? URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekologichnij-patriotizm-po-ukrainski->
18. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу: постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2024 № 987. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-2024-p#Text>

19. Готуємося до офіційного скринінгу з ЄС: триває другий раунд імітаційних сесій щодо розділу 27 «Довкілля та зміна клімату». URL: <https://mepr.gov.ua/gotuyemosya-do-ofitsijnogo-skrinyngu-z-yes-tryvaye-druyij-raund-imitatsijnyh-sesij-shhodo-rozdilu-27-dovkilliya-ta-zmina-klimatu/>
20. Перехідні заходи у процесі переговорів про вступ до ЄС: довкілля та зміна клімату. Аналітична записка. Червень 2024 року. Міжнародний фонд Відродження. 24 с. URL: <https://rac.org.ua/vstup-do-yes-uk/acquis-yes/perehidni-zahody-u-proczesi-peregovoriv-pro-vstup-do-yes-dovkilliya-ta-zmina-klimatu/>

References

1. Jak proiavliaetsia zmina klimatu v Ukraini? URL: <https://ua.boell.org/uk>
2. Directive 2014/52/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 amending Directive 2011/92/EU on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0052>
3. Guidance on Integrating Climate Change and Biodiversity into EIA and SEA. URL: <https://ec.europa.eu/environment/eia/pdf/EIA%20Guidance.pdf>
4. UNEP – Integrating Climate Change Considerations in Environmental Impact Assessment (EIA) Processe. URL: <https://www.unep.org/resources/report/integrating-climate-change-environmental-impact-assessment>
5. Polityka enerhoefektyvnoho rozvytku i zmina klimatu: Monohrafiia / V. Ia. Shevchuk, N. R. Malysheva, T. T. Kovalchuk ta in. Kyiv: Ukrpryroda, 2014. 244 s.
6. Pro osnovni zasady derzhavnoi klimatychnoi polityky: Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2025. № 9. St. 19.
7. Zmina klimatu ta silske hospodarstvo: yak adaptuvatysia? EOS Data Analytics. URL: <https://eos.com/uk/blog/zmina-klimatu-ta-silske-hospodarstvo/>
8. Pryrodooriiientovani rishennia v lisovomu, vodnomu ta silskomu hospodarstvi dlia vidnovlennia Ukrainy ta adaptatsii do zminy klimatu. Reziiume dlia politykiv. URL: <https://nbs.wwf.ua/plyrodooriiientovani-rishennia-v-lisovomu-vodnomu-ta-silskomu-hospodarstvi-dlia-vidnovlennia-ukrainy-ta-adaptatsii-do-zminy-klimatu-reziiume-dlia-politykiv/>
9. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shhodo diialnosti u sferi dovkillia ta shhodo tsyvilnoho zakhystu na period dii voiennoho stanu i u vidbudovnyi period: Zakon Ukrainy vid 15.03.2022 r. No 2132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>
10. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shhodo pershocherhovykh zakhodiv reformuvannia sfery mistobudivnoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 12.05.2022 № 2254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text>
11. Zaklykaie mo Prezydenta Zelenskoho ne pidpysuvaty zakonoproiekt 7282! URL: <https://ecoaction.org.ua/no-7282.html>
12. Malysheva N. R. Voiennyi stan v Ukraini ta nadzvychnaii pravovi rezhymy, poviazani z ekolohichnymy naslidkami. *Almanakh prava*. Vypusk 15. Kyiv: Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2024. 688 s. S. 104–111.
13. Kryvoruchko I. V. Publichne upravlinnia v umovakh viiny: vyklyky ta perspektyvy. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. 2023. № 2 (77). S. 38–53.
14. Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 ber. 2022 r. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>
15. Romanenko M. M., Krysinska D. O., Tymchenko I. V. Analytychne doslidzhennia metodyk rozrakhunku zbytkiv dovkilliu vid voiennykh dii. *Ekolohichni nauky: Naukovo-praktychnyi zhurnal*. № 3 (54). С. 127–138.
16. Naslidky ahresii RF na dovkillia – katastrofichni. Svit vazhlyvo rozsliduvaty zlochyny ekotsydu! Ombudsman Ukrainy, 13.01. 2025. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/en/news_details/naslidki-agresiyi-rf-na-dovkilliya-katastrofichni-svitu-vazhlyvo-rozsliduvati-zlochinyi-ekocidu
17. Ekolohichni patriotyzm po-ukrainsky: navishcho nam ambitsiinyi NVV2? URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekologichnij-patriotizm-po-ukrainski>
18. Deiaki pytannia zabezpechennia perehovornoho protsesu pro vstup Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.08.2024 № 987. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-2024-p#Text>.
19. Hotuiemosia do ofitsiinoho skryninhu z YeS: tryvaie druhyi raund imitatsiinykh sesii shhodo rozdil 27 «Dovkillia ta zmina klimatu». URL: <https://mepr.gov.ua/gotuyemosya-do-ofitsijnogo-skrinyngu-z-yes-tryvaye-druyij-raund-imitatsijnyh-sesij-shhodo-rozdilu-27-dovkilliya-ta-zmina-klimatu/>
20. Perehidni zakhody u protsesi perehovoriv pro vstup do YeS: dovkillia ta zmina klimatu. Analytychna zapyska. Cherven 2024 roku. Mizhnarodnyi fond Vidrodzhennia. 24 s. URL: <https://rac.org.ua/vstup-do-yes-uk/acquis-yes/perehidni-zahody-u-proczesi-peregovoriv-pro-vstup-do-yes-dovkilliya-ta-zmina-klimatu/>

Малишева Н. Р. Еволюція феномену реалізації довкіллявого законодавства під впливом сучасних викликів і загроз

Сучасна Україна переживає найскладніший період у власній історії: російська збройна агресія вплинула на всі аспекти суспільного життя, змусивши серед іншого переглянути усталені підходи до правотворення та правореалізації. У статті проаналізовані вектори модернізації процесу реалізації норм довкіллявого права в умовах багатовимірних екзистенційних викликів і загроз, основними серед яких у статті визнаються воєнний стан, процес євроінтеграції України та кліматичні зміни. Досліджені тенденції впливу на сучасну реалізацію довкіллявого права кожного з цих чинників, а також їх взаємодія. У статті доводиться, що в реалізації норм довкіллявого права перед сучасною Україною постало складне завдання: виробити гібридні моделі впровадження довкіллявих правових норм, які б, з одного боку, враховували євроінтеграційні зобов'язання держави, а з іншого – брали б до уваги багатовимірні виклики та загрози, що постали перед нашою країною.

Основний висновок, до якого доходить авторка статті, полягає в тому, що, попри виклики та екзистенційні загрози, що постали перед нашою державою, Україна має потенціал стати прикладом у справі поєднання екологічної стійкості та правової модернізації норм довкіллявого права в кризових умовах і забезпечення нових надійних механізмів їх реалізації.

Ключові слова: довкілляве законодавство, Україна, виклики та загрози, реалізація правових норм, правотворчість, сталий розвиток, екологічна безпека, кліматичні зміни, воєнний стан, євроінтеграція, адаптація до права ЄС.

Malysheva N. R. Evolution of the phenomenon of environmental legislation realisation under the influence of modern challenges and threats

Ukraine is undergoing the most difficult period in its history: the Russian armed aggression has affected all aspects of public life, forcing, among other things, a reconsideration of the traditional approaches to law-making and law enforcement. The article analyses the vectors of modernization of the implementation of environmental law in the context of multidimensional existential challenges and threats, the main ones in the article being the martial law, the process of Ukraine's European integration and climate change. The author examines the trends in the impact of each of these factors on the current realization of environmental law, as well as their interaction.

Climate change is considered to be a factor that has a powerful impact not only on the development of law realization in Ukraine, but also one that increasingly appeals to the ideas of 'global environmental law'.

The military operations that have been taking place on the territory of Ukraine for more than 10 years have caused and continue to cause large-scale environmental damage and have a decisive impact on the implementation of environmental legislation. The State is forced to temporarily suspend a number of environmentally oriented programmes, simplify permitting procedures and remove legal barriers to ensure the prompt extraction of strategic raw materials. Legislative mechanisms are often replaced by law enforcement or even administrative acts of local military administrations.

The key external stimulus for the development and implementation of environmental law in Ukraine is European integration, bringing it into line with the *acquis communautaire*. At the same time, this process requires not only the formal implementation of European norms, but also a certain rethinking: on the one hand, the integration of the values of sustainable development, transparency and environmental justice at all levels of regulation and public administration, and on the other hand, taking into account the challenges and threats facing our country. In summary, the author concludes that despite the challenges and existential threats faced by Ukraine, the State has the potential to become an example in combining environmental sustainability and legal modernization of environmental law in crisis conditions and ensuring new reliable mechanisms for their implementation.

Key words: environmental legislation, Ukraine, challenges and threats, law-making, implementation of legal norms; sustainable development, ecological safety, climate change, martial law, European integration, adaptation to EU law.

DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-61-68